

Galina Visnyevszkaja

PRÁGAI TAVASZ, MOSZKVAI ÚJÉV (1955/56)

Lukin Márta fordítása

Ha fogadást adtak egy-egy külföldi delegáció üszteletére, olykor művészeket is felszolgáltak, s nem mindig azért, hogy előadásukkal emeljék az est fényét. Egy ilyen fogadáson, 1955 áprilisában, engem is szervíroztak a Metropol étteremben – a férjemet természetesen nem. A garnírungot, azaz bennünket, művészeket, rendszerint külön asztalhoz pakoltak, mint azon az estén is, amikor egy fiatalember bukkant fel, *körötünkből* mindenkit ismerősként üdvözölve.

Leült az asztalunkhoz. Én beszélgettem tovább, nem is figyeltem rá. Soha nem hallottam a nevét, amely olyan bonyolult volt, hogy az embernek az egyik fülén be ment, a másikon meg ki. Miközben éppen valami mulatságos történetet mesélt a többieknek, egyszer csak észrevettem, hogy egy alma gurul tőle hozzám az asztalon. Páris szerepét játszotta a *Szép Helénából*, „Egy almát adott néki...” Amikor menni készültem, felugrott.

– Hazakísérhetem?

– Ha tetszik... Közel lakom. – Elsétáltunk együtt a Malij Tyeatr és a Bolsoj mellett. Gyönyörű meleg idő volt. Amikor a házukhoz értünk, azt mondta:

– Egy barátom születésnapjára kellett volna mennem, de most, hogy magát megismertem, sehova sem akarok menni.

Bókjától egyáltalán nem hatódtam meg. Naponta hallottam ilyesmit.

– Elfogadja ezt a kis édességet? – Valahonnan előszedett egy nagy doboz csokoládét.

– Hát... miért nem eszi meg maga? Én nem eszem csokoládét.

– Kérem! Nekem ez nagyon fontos! – Eltettem a dobozt, jó éjszakát kívántam, és felmentem a lakásunkba. Mark megkérdezte, honnan van a desszert. Azt mondtam, valami zenésztől.

Semmi jelentőséget nem tulajdonítottam ennek a találkozásnak. Még a desszertet is Mark ette meg.

Akkor már úz éve voltam férjnél. Tizenhét éves korom óta voltam a színpadon, mindig is rajongók vettek körül, s megszoktam, hogy a férfiakat afféle elengedhetetlen dicsőletnek tekintsem. Virágot kaptam tőlük, bókokat mondtak előadás végén, és megfordultak utánam az utcán. De azokban az években annyira elfoglalt a színház, és úgy betöltötte az életemet a mesterségem, hogy minden másról megfeledkeztem. Markkal való kapcsolatom egyértelműen alakult. Mindkettőnk számára világos volt, hogy a szakítás elkerülhetetlen, de egyelőre egy fedél alatt éltünk, mint régi jó barátok. A próbákon és előadásokon nap nap után találkoztam képzeletbeli hőseimmel. Őket ruháztam fel mindazokkal a vonásokkal, amiket „a” férjben kerestem, és egyre vártam arra a valakire, akit mindhalálig tudnék szeretni – úgy, ahogyan a színpadi férfialakokat szerettem.

Röviddel ezután behívtak a Kulturális Minisztériumba, ahol ki kellett töltenem egy külföldi utazásra szóló kérdőívet. Az úti cél Csehszlovákia volt, a „Prágai Tavasz”, ahol az *Anyegin*-ben kellett énekelnem, és több szólókoncertet adnom. Nagyon örültem neki – ez volt az első külföldi utam.

Később tudtam meg, hogyan jelöltek ki. Amikor felmerült a nevem a Kulturális Minisztérium ülésén, valaki közbeszólt, hogy mivel én fiatal vagyok, és még nem jártam külföldön, nem biztos, hogy kívánatos vagyok a „Prágai Tavasz”-ra. Mire egy másik vezető ember, Venjamin Boni azt felelte: „Nem tudom, Visnyevszkaja kívánatos-e a »Tavasz«-on, de hogy tavasszal kívánatos, az biztos.” Ez a nyomós érv döntötte el, hogy engem küldenek Prágába. A szellemes szójáték pedig még soká keringett városzerte.

A Bolsoj egy másik énekesével, Alekszandr Ognjivcevvvel együtt repültünk Prágába. Páratlanul hatalmas és szép basszus hangja volt, és jó megjelenése: fiatal, magas, széles vállú – tipikus orosz mondai hős. Olyan volt, mint Saljapin. Kezdetől fogva szoros barátságban voltunk és maradtunk később is.

Kocsival elvittek az Alkron Hotelhez, majd az étterembe kísérték reggelizni. Az összes többi szovjet vendégművész ott volt már. Bementem, hogy szabad asztalt keressek Szásának meg magamnak, egyszer csak megpillantottam a csellistát, akinek nem tudtam kimondani a nevét. Egyenesen felém tartott.

– Jaj de jó, hogy találkozunk! Van egy üres szék az asztalunknál, üljön oda hozzánk, kérem! – Előre tudta, hogy jönni fogok, és külön nekem foglalta azt a helyet. Szinte körül sem tudtam nézni, máris ott ültem mellette az asztalunknál.

– De hát, nem is tudom... Hova ül most Szása?

– Egy másik asztalhoz.

Fel is tűnt medveforma barátom.

– Hova lettél? Mostanáig kerestelek. Nincs itt még egy hely nekem is?

De Rosztropovics kereken megmondta neki:

– Annál az asztalnál ott leülhet.

Ültünk és beszélgettünk, és gondolatai, eszméi csak úgy záporoztak rám. Csak most néztem meg jobban. Nagyon sovány volt, szemüveget viselt, úpikus értelmiségi arc. Fiatal volt és elegáns megjelenésű; már akkor is kopaszodott. Később tudtam meg, hogy amikor értesült róla, hogy én is ott leszek Prágában, magával hozta az összes öltönyét és nyakkendőjét, és naponta többször átöltözött, csak hogy jó benyomást keltsen.

Csupa mozgékony, lendület volt, áradtak belőle a viccek, de a szeme – viselkedésével ellentétben – nyugodt volt és figyelmes. Mint akiben két ember lakik – egy, aki egyfolytában tetszeni akar, és egy másik, a félénk megfigyelő.

Odafordultam hozzá:

– Mszty... Mtyl... Bocsásson meg, de nehéz kimondani a nevéll

– Szólítson csak Szlávának. És én szólíthatom Gáljának?

– Hát jó. – Nem voltam hozzászokva, hogy így hívjanak; évek óta mindenki csak Galina Pavlovnának szólított. Férfismerőseim számára elsősorban híres énekesnő voltam, és viszonyunk virágcsokrokban és bókokban merült ki; mindnyájan csak azt a színpadról ismert személyt látták bennem, akinek tapsolni szoktak. És valamennyien középkorúak voltak. Továbbá volt egy férjem, nálam jóval idősebb, komoly ember, és ez szintén némileg meghatározta a viselkedésemet. Ez a Szláva pedig úgy kezelt, mint egy bakfist!

És tényleg annak is látott. Nem ismert a színpadról – számára nem az elkényeztetett primadonna voltam, egyszerűen csak egy fiatal nő. Teljes közvetlenséggel és hévvel udvarolni kezdett. Nem érdekelte sem a múltam, sem egyre növekvő hírnevem. Ez furcsa érzés volt számomra, de sajátos hatással volt rám; ilyen természetességhez és őszinteséghez nem voltam hozzászokva.

Amikor kimentünk a szállodából, az egyik közeli utcában megláttunk egy asszonyt, akinél egy teli kosár gyöngyvirág volt. Az egész köteget megvette, és nekem adta.

Próbák, előadások... eközben oldalamon fel-feltűnik egy ember, akit mintha egy órült motor hajtana. Időm sem volt rá, hogy megvizsgáljam, mit is érzek és miért, csak azon vettem észre magam, hogy örömmel várom minden találkozásunkat.

Bejött a szállodai szobámba, leült a zongorához, és játszani kezdett.

– Olyan kár, hogy koncertem van, és nem tudlak meghallgatni este az *Anyegin*ben! Csodálatos Tatjana lehetsz.

Hirtelen felugrott a zongora mellől, és térdre borult. Nagyon meghökkenem. Nem tudtam, mitévő legyek.

– Ne haragudj, de amikor először találkoztunk Moszkvában, észrevettem, hogy nagyon szép lábad van – már akkor meg akartam csókolni. Mindjárt a színházban kell lenned, úgyhogy megyek is. Viszontlátásra holnap!

Minden összezavarodott a fejemben. A színházban ott várt egy virágcsokor, tőle. Sokat kényeztettek már, de az ő figyelmesége semmi addigihoz nem volt fogható. Vagy talán én voltam ez egyszer más?

Az *Anyegin*ben Szása énekelte Gremin szerepét. Előadás után megkérdezte:

– Miért látlak olyan ritkán? Menjünk el holnap sétálni!

– Jó, ötkor.

Szláva később bevallotta, hogy Szása megkérte, keltse fel ötkor. Azt is elmondta neki, hogy velem készül sétálni. Fél ötkor Szláva megjelent az ajtóim előtt.

– Menjünk el sétálni! Gyönyörű idő van. Voltál már a dombon a parkban?

– De én már megígértem Szásának, hogy vele megyek. Meg fog sértődni.

– A te Szásád úgy alszik, mint egy medve tél derekán. Ha nem ébreszti fel senki, reggelig aludni fog.

– Azt nem lehet!

– Akkor döntsük el így: hármat kopogunk az ajtaján. Ha nem ébred fel, azt a sors kezének fogjuk tulajdonítani, és így velem jöhetsz.

Odamentünk Szása ajtajához, és Szláva háromszor kopogott. Persze kopoghatott volna hangosabban is, de én nem erőltettem. Semmi válasz. Szláva megfogta a kezem, és kiszaladtunk az utcára.

Még soha senkivel nem éreztem magam ennyire szabadnak és természetesnek. Úgy mesélt az anyjáról és a nővéréről, mintha mi ketten már régóta ismernénk egymást. És milyen fiatal volt! Bár épp egyidősek voltunk, nekem szinte még gyerekek tűnt.

Letértünk az ösvényről egy sűrű bozótba. Egyszer csak magas kőfal került eléink.

– Szlával! Forduljunk vissza, és keressük meg az utat!

– Miért fordulnánk vissza? Átmászunk a falon!

– Hogyhogy átmászunk? Én nem tudok...

– Hogyne tudnál? Én majd bakot tartok, akkor fel tudsz mászni a tetejére, aztán én átmászom, és a túloldalon levezlek.

Még csak ez hiányzott. De mit tehettem? Felmásztam. Már lent is volt a túloldalon, és felkiabált:

– Ugorj!
 – Hova? Nézz oda, csupa pocsolya meg sár minden!
 – Tényleg, nem vettem észre. De sebjaj. Tessékl – és rádobta a kabátját az egyik pocsolyára.

Lassan vacsoraidő lett, vissza kellett mennünk. Siettünk végig az utcákon.

– Nézd csak, Szláva, kovászos uborka! De kár, hogy zárva van a bolt!

– Szeretted?

– Imádom!

A szállodában úgy ültünk le az asztalhoz, mint akik csak most futottak össze a hallban. Isten ments, hogy a többiek bármit észrevegyenek! Máris fülig belekeveredtem egy szerelmi viszonyba, rögtön az első turnémon! Az ilyesmi szégyent hoz a szovjet nép erkölcsi jó hírére. Ha bárki megtudja, soha többé nem eresztenek külföldre.

Szása, a „testőröm” úgy jött le az étterembe, mintha a medve bújna elő a barlangjából. Tényleg álmosnak látszott.

– Hol voltál? Már mindenütt kerestelek. És te meg miért nem ébresztettél fel?

– Hiszen kopogtam! Mind a ketten kopogtunk! Majdnem betörtük az ajtót. Te meg úgy durmoltál, hogy csak na!

Később Szláva mindenféle történeteket mesélt. Csak úgy áradtak belőle az anekdoták. Soha életemben nem nevettem annyit, mint akkor este. Aztán teljesen váratlanul felugrott és elrohant. Furcsa egy ember! Mint akibe örökmozgót szereltek.

Felmentem lefeküdni, és a hálószobában, ahová a hálóingemért indultam, olyan látvány tárult eléem, hogy ijedtemben hátrahököltem. Mint egy fehér kísértet, ott állt egy hatalmas kristályváza telis-tele gyöngyvirággal, meg egy üveg kovászos uborka. De hát mikor tudta ezt megcsinálni?

Felhívtam a szobájában.

– Miért csináltad ezt?

– Tetszett? Akkor örülök. Jó éjszakát!

Úgy száguldottunk egymás felé, hogy semmilyen földi erő nem állhatta utunkat. En, akit huszonnyolc éves koromra sok mindenre megtanított a tapasztalat, minden porcikámmal befogadtam ifjú és féktelen szenvedélyét, és minden régóta visszafojtott érzelmem felszabadulva viszonozta.

Még csak négy napja voltunk az „arany Prágában”, de már igazából egymáséi voltunk, bár erről senki más nem tudott. Elhatároztuk, hogy Moszkvába visszaérve összeházasodunk.

„Zeneileg” még nem ismertük egymást, és az igazat megvallva, nekem egy csellista csak egy nímánd volt a zenekari árokban. Habár leendő férjem némi büszkeséggel azt is elárulta, hogy ő egyúttal tanársegéd is a moszkvai konzervatóriumban.

Prágában, azt a bizonyos négy napot követően, táviratot kaptam a Kulturális Minisztériumtól, melyben közölték, hogy azonnal készüljek fel, utazom Jugoszláviába. Egy kormánydelegációban Bulganyin, Hruscsov, Mikojan és mások mentek Belgrádba, ahová egy csoport művész is elkísérte őket. Nem kérdezte senki, akarok-e menni – egyszerűen felszólítottak, hogy csomagoljak, és szálljak be az autóba.

Szlávának még egy hete volt Prágában. Végigszáguldotta az üzleteket, étkezészet, gyertyatartókat, terítőket vásárolt... Máris úgy tekintette magát, mint családfőt egy leendő boldog család élén. A rá annyira jellemző határozottsággal eltervezte, hogy ha visszaérek Moszkvába, a repülőtérrel egyenesen hozzá megyek.

– De így váljak el egy embertől, akivel tíz évig éltem együtt, és aki soha nem akart nekem ártani?

– Akkor meg mondd el neki mindent, intézd el egyszer s mindenkorra, és hívj fel, ha végeztél. Várni foglak.

– Rendben van. De ígérd meg, hogy senkinek a világon nem árulod el a terveinket. Nem szeretném, ha Mark mástól tudná meg, mint tőlem.

Akkoriban a kapcsolatok ápolására nyugati országokba utazó szovjet kormányküldöttségek gyakran bevetették a művészeket felsorakoztató „nehéztűzéséget” is. Az énekesek, hegedű- és zongoraművészek meg a csinos balerínák sikeresen töltötték ki a kormánytagok társasági viselkedéskultúrájának hézagait; az ő segítségükkel fesztelembb légkörben zajlottak a fogadások.

Ezúttal különösen kényes volt a feladat: ez volt az első szovjet kormánylátogatás Jugoszláviába a Sztálin és Tito közti szakítás óta. Kalaplevéve járultunk ahhoz az emberhez békejobbért, akit vezetőink hosszú évekig a legenyhébb kifejezéssel is „bérenc”-nek tituláltak. Személyesen is jelen voltam a béketárgyaláson.

A belgrádi szovjet nagykövetségen rendeztek fogadást számunkra, az egész napos megbeszélés után. Ott ismerkedtem meg Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyinnal, aki akkor a Minisztertanács elnöke volt, és Nyikita Szergejevics Hruscsovval, a Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkárával. A többieket már ismertem. Egy kisebb teremben tartottuk a koncertet, utána Bulganyin odajött hozzám, és azt mondta, már sokszor hallott a Bolsojban, és meghívott, vacsorázzam a főasztalnál. Így történt, hogy egyszer csak ott ültem mellette, Hruscsovval és Mikojjal együtt, Titóval és feleségével, egy gyönyörű fiatal nővel szemben. Közvetlen közelről láthattam a híres jugoszláv „árulót”, akit évek óta ócsárolt a szovjet sajtó.

Meglepetésemre Tito egészen más volt, mint azokon a képeken, amelyek egyenruhában, hajón vagy lóháton ábrázolták. Egész Jugoszlávia tele volt aggatva ezekkel a képekkel, az üzletekben, a piacon – ahová csak belépett az ember. Ennyire még Sztálint sem reklámozták a Szovjetunióban. Jugoszlávia-szerre minden falról egy fiatal, bátor, széles vállú férfi nézett le meredten. De itt az asztalnál ez a nagy ember parányinak tűnt. Hatvan körül járt, alacsony növésű volt, finom vonásokkal. Viselkedése Sztálinra emlékeztetett: ugyanazok a lassú, „jelentőségteljes” mozdulatok és gesztusok, ugyanaz a szükszavúság. Belegondoltam, hogy a mi festőművészeink ugyanígy „szépitettek” Sztálin portréján, aki életében alacsony, himlőhelyes, előnytelen megjelenésű ember volt.

Az asztalnál feszült légkör uralkodott. Világos volt, hogy „követeinknek” nehéz dolguk lehetett a tárgyalásokon. Tito erőltetetten nyugodt és kimért volt. A közte és vendégei közt az idők során felépített falat nem sietett egy nap alatt lebontani.

A mieink nyilvánvalóan előre eltervezett szereposztás szerint léptek fel. Mikojan az áldomásmester szerepében egyfolytában pohárköszöntőket indítványozott. Bulganyin a társalgás magasröptűségét iparkodott biztosítani; Hruscsov pedig, mintha csak valamennyien puszipajtások volnának, folytonosan igyekezett összecsókolódní mindenkivel.

– Jossza, elég volt a haragból! Micsoda egy mimóza vagy! Igyál, és felejszük el a múltat!

De Tito arckifejezéséből egyértelműen az derült ki, hogy igen jó a memóriája, és nem szándékozik elfelejteni a múltat. Ebben az országban ő cár és atyaisten volt. Higgadtan „országolt”, mint egy fejedelem, míg a nagyhatalom küldöttei hajlongva já-

rultak elé. Mintha minél hosszabbra akarta volna nyújtani az élvezet pillanatát, melyre oly régen várt. Időnként ironikus mosoly suhant át az arcán. Hát igen, gondoltam, kemény dió lehetett ez az ember a jó öreg Sztálin agyaráinak.

Ivan Szerov, aki Berija után a titkosrendőrség főnöke lett, mögém lopakodott, és a fülembé súgta:

– Javasolja maga, hogy igyunk Tito feleségének az egészségére!

Az ördögbe is! Éppen elég férfi ült az asztalnál, közülük illett volna valakinek a hölgy tiszteletére pohárköszöntőt mondani. De én, hogyan? Kínos lenne, egy nő – egy másik nőnek! Nem volt apelláta. Felálltam, és tompán megszólaltam:

– Javaslom, ürítsük poharunkat Madame Tito egészségére!

Tökéletesen időszerűen pohárköszöntőmre Tito elmosolyodott, először az este folyamán.

– Madame? Miféle „Madame”? Ő partizán volt a háborúban. Emberekre lőtt, ölt is.

– Valóban? Sosem hittem volna. Egy ilyen szép nő!

Elnevette magát:

– Most már legalább tudja, hogy szép partizánok is vannak – és büszkén nézett a feleségére.

A feszült hangulat feloldódott. Igaza lett a KGB-s Szerovnak.

Aztán odajött hozzánk Hruscsov.

– Hát akkor, lányok, táncoljunk! – és vezetőink jární kezdtek a „haláltáncot” – *ve-lünk!* Nehéztüzérség, előre! Tito nem táncolt.

Vajon miért szeretnek olyan szenvedélyesen táncolni a szovjet vezetők? Olyan esetenül táncolnak, mintha fizikai munkafolyamatot végeznének. Külföldi fogadásokon soha nem tapasztaltam, hogy a nagy nemzetek vezetői kissé becsípve táncra perdültek volna. Igaz, Bulgaryin elmesélte, hogy Sztálin éjszakába nyúló bankettjein mindig táncolniuk kellett. Talán onnan eredt ez a mánia.

Másnap gyönyörű virágcsokrot kaptam Bulgaryintól. Még csak ez hiányzott! Tudtam, hogy új cárunk nem ajándékozza virágot valakinek pusztán azért, mert szépen énekelt; ezek az emberek nem járatosak a gáláns viselkedés szabályaiban. Harmadnap ugyanez történt. Nem lehetett félreérteni. Az államfő udvarolt nekem, és ez nem volt tréfadolog. De nem voltam hajlandó idegeskedni miatta. Valahogy majd csak megúszom. Pillanatnyilag az volt a legfontosabb számomra, hogy minél gyorsabban visszatérjek Moszkvába. Várt Szláva.

Ahogy hazaértem, azonnal közöltem Markkal, hogy megismerkedtem Szlávával, egymásba szerettünk, és hogy még aznap odaköltözöm hozzá. Mark mindig gyengéd volt hozzám, egyetlen durva szót sem hallottam tőle. Kedves, jó ember volt, és fáj, hogy így meg kell bántanom. Könyörgött, hogy adjak magamnak egy kis gondolkodási időt, és futó fellángolásnak nevezte az egész ügyet. Még öngyilkossággal is fenyegetődzött.

– Nem engedlek ell

– Eressz kil Fel kell hívnom.

A társbérlet közös telefonja a folyosón volt. Kiszabadítottam magam, és átrohantam a lakáson, ő utánam.

– Ne merészelj telefonálni!

– Menj innen!

Minden ajtónál ott hallgatóztak a szomszédok. Nem mindennapi csemege volt egy ilyen jó kis civakodás.

- Szláva, itthon vagyok!
- Megyek. Várj a ház előtt!
- Nem lehet. A férjem nem enged ki.
- Ó már nem a férjed, az én vagyok. Feljövök a lakásba.
- Azt nel
- Na jó, akkor odamegyek a ház elé, és ott fogok állni az utcán, amíg le nem jössz.

Ha kell, napokig ott maradok! – és letette a kagylót.

Tudtam, hogy ha egyszer megígér valamit, meg is teszi. Elgondolni is borzasztó volt, mekkora botrány lenne ebből.

Eközben Mark bezárta az ajtót. És most következett az övön aluli ütés.

- Úgy látszik, elfelejtetted, hol van az apád. Ha kitudódik, hogy börtönben ül, befellegzett Rosztropovics karrierjének, meg a tiednek is.

- Mármint ha tőled megtudják? Mark, most aztán nincs több mentséged. Nyisd ki az ajtót, vagy olyat kiabálok, hogy mindenki meghalljal! Ismerhetsz, mindenre képes vagyok.

- Hát menj! De én itt maradok a lépcső tetején. Ha nem jössz vissza öt percen belül, leugrom!

Lerohantam a lépcsőn, Szláva már ott volt. Elkapott, és kivonszolt az utcára.

- Gyere! Hagyjuk itt ezt az egészet!

- De hogyan? Így, pongyolában?

- Nem számít!

- Várj! Látod? Ott áll fönt, és azt mondja, leugrik, ha nem megyek rögtön vissza. Beszélnem kell vele. Békességben akarok elválni tőle. Meg aztán... szóval, félek.

- Mitől?

- Ha megmondom, be fogod látni, hogy nem lehetek a feleséged.

- Elment az eszed?

- Ide figyelj, Szláva!... az apám börtönben van.

- Még ha hernyótalpas volna is az apád, az sem változtatna semmin.

- Értsd meg! Az 58-as paragrafus alapján, államellenes bűncselekmény vádjával zárták börtönbe. Ezt eddig titokban tartottuk, de ha a feleséged leszek, és kiderül, vége a karrierednek. Biztos lehetsz benne, hogy soha többé nem engednek külföldre.

- Menjenek ők a pokolba! Engem ez az egész marhaság nem érdek. Azt mondd meg: szeretsz?

- Igen.

- Akkor még ma eljössz hozzám.

- Ne ilyen hamar. Most hazamegyek, és találkozunk holnap délben a Moszkva Szállónál.

- Ó meg majd szépen nem fog kiengedni.

- Majd azt mondom, hogy a színházba megyek.

Szláva végül beleegyezett, és megállapodtunk, hogy úgy találkozunk, ahogy mondtam. Hazamentem, Markkal reggelig vitatkoztunk és veszekedtünk. Borzasztóan sajnáltam. Láttam, hogy megszakad a szíve miattam.

Másnap délben indulni készültem.

- Hová mész?

- A színházba.

- Veled megyek.

- Jó.

Elkísért a színházig. Bementem a Petrovka utcai bejáraton, és egyenesen, a színpadon keresztül átrohantam a Szverdlov téri kijáratához. Szinte átrepültem az utcán, a Moszkva Hotelhez. Szláva seholl! Egy nagy csődület közepén ott állt egy taxi, mindenki befelé bámult az ablakán. Megrémültem, hogy valami szörnyűség történt vele. Átfurakodtam a tömegben, könyökömmel félretolva az embereket, hogy benézhessek a kocsiába. Rosztropovics ott ült a hátsó ülésen, gyöngyvirágtenger közepén. Az egész taxi telis-tele volt gyöngyvirággal. Először a sarkon várt rám, de egy csomó ismerőse jött arra, előlük bujt a taxiba. Aztán egy öregasszonytól megvette az összes gyöngyvirágját, hogy valami dekoráció is legyen. Az ilyesmi ritka látvány Moszkvában, így a tömeg mohón leste az újabb fejleményeket. Ott ült, mint egy vőlegény a virágágyásban, a sofőr pedig a magasztos pillanattól átszellemült tekintettel bámulta. Rögtön átérezte, hogy bizonyára Szláva egész sorsa dől el ott abban a percben.

– Te vagy az? Végre! – mondta. – Kolja, irány ki a városból. Gázt nekil!

Valahol Barvika mellett álltunk meg. Kiugrottunk, és berohantunk az erdőbe, végre egyedül. Nem zavart senki, mindent megbeszélhettünk. Ragyogó ötletem támadt.

– Nemsokára, tudod, két hónap szabadságom lesz a színházban. Maradjunk még külön erre az időre. Alig ismersz. Így át tudjuk gondolni a dolgokat, és tisztázhatjuk az érzelmeinket. Két hónap múlva találkozunk, addig minden kialakul.

– Két hónap múlva? Nekem nincs mit tisztáznom az érzelmeimen. Ha neked van, akkor biztos, hogy nem szeretsz.

Elsírtam magam.

– Csak sajnálom Markot.

– Engem miért nem?

– Téged szeretlek. Miért kéne téged sajnálni?

– Visszamegyünk, és ha négy óráig nem kerülsz elő, tudni fogom, hogy nem szeretsz, és mindennek vége köztünk.

Lassan mentem fel a lépcsőn a lakásunkba, ezalatt rájöttem, hogy az egyetlen megoldás levelet írni Marknak és eljönni. De ahhoz, hogy ezt megtehessem, az ő távollétére volt szükség. Majd leküldöm a boltba eperért.

Ahogy elment, fogtam egy papírt, és gyorsan írtam pár sort, kérve, hogy bocsásson meg. Aztán egy kis bőröndbe bedobáltam egy pongyolát, néhány ruhát és pipereholmit... Igen ám, de hova is kell mennem? Nem is tudtam Szláva címét!

Kirohantam a folyosóra telefonálni, a szomszédok megint élénk érdeklődéssel figyeltek.

– Szláva, jövök. Mondd meg a címet!

Letettem, és lerohantam a lépcsőn. Lüktetett a halántékom. Félttem, hogy elfelejtem a címet, a lábam meg már szinte megbénult. Épp hogy eljutottam a taxiállomáshoz.

– Nyemirovics-Dancsenko utca...

A sofőr úgy nézett rám, mint egy órültre.

– Hiszen az itt van a sarkon! Gyalog odamehet.

– Menjünk! Gyorsan! Jól megfizetem.

Úgy tűnt az a pár perc, mintha fél Moszkván végigaraszoltunk volna. Végre a kapuhoz értünk. Egy magas lány állt ott, odajött a taxihoz, miközben kiszálltam.

– Te vagy Gálja?

– Igen.

– Én Msztyiszlav nővére vagyok. Megkért, hogy fogadjalak.

– Hát ő hol van?

– Elment pezsgőért.

Láttam, hogy halálosan meg van rémülve. Úgy érthette ez az egész, mint derült égből a villámcsapás. Szláva nem szólt még az anyjának, mert nem volt benne biztos, hogy eljövök. Jó fiú volt, mindig szót fogadott az anyjának, az pedig nem akarta, hogy megnősüljön. Minden kapcsolatába beleavatkozott, és Szláva engedelmeskedett neki – amíg én fel nem bukkantam. Amikor telefonáltam, hogy elindultam, bejelentette:

– Mama, jön a feleségem. Veronika, menj le a ház elé, és fogadjad. Elmentem pezsgőért.

Könnyű elképzelni, milyen állapotban hagyta ott őket.

Felmentünk a harmadik emeletre, és beléptünk. A szoba közepén ott állt egy kis törékeny öregasszony, bokáig érő hajfonattal, férfiálsóingben. Remegett az izgalomtól, és nagy ügyel-bajjal igyekezett belebújni a pongyolájába. Ma is így emlékszem rá: Szofja Nyikolajevna férfiálsóingben (mindig néhai férje trikóit viselte), egyik karja a pongyola ujjában, hajfonata himbálódzik, szájában cigaretta.

Meg sem bírtam szólalni, de ő is megnémult a félelemtől. Leültem a bőrdörmre, és hangosan zokogni kezdtem, amihez mindketten csatlakoztak.

Ezen a ponton futott be Szláva, szatyrából, a pezsgősüvegek közül egy hal farka kandikált ki.

– Hála istennek, látom, már összeismerkedtetek!

Így lettem Rosztropovics felesége.

Társbérletben laktunk, hárman két szobában; a lakásban összesen húsz ember élt. Szofja Nyikolajevna és Veronika a folyosótól távolabb eső nagyszoba függönyvel leválasztott részében laktak, mi ketten Szlávával a másik (egész kicsi) szobába költöztünk. Hat hónapig éltünk itt.

Szofja Nyikolajevna (lánykori nevén Fedotova) Orenburgban született, értelmiségi családban. Egy kis zeneiskolájuk volt; ő maga zongorázott, elvégezte a moszkvai konzervatóriumot Konsztantyin Igumnov osztályában. Szláva apja, Leopold Vitoldovics kiváló csellista volt. Meghalt a háborúban, és Szofja Nyikolajevna, egyedül maradván két gyerekkel – Veronika akkor tizenhat, Szláva tizennégy éves volt –, éjjel-nappal dolgozni kényszerült, hogy eltarthassa őket. Mindig nehezen élt, férje meglehetősen gyenge akaratú volt, és már az ő életében Szofja Nyikolajevnára hárult a család minden terhe. Ez a törékeny, vékony, fáradhatatlan szellemű nő úgy kormányozta családját, mint egy admirális a csatahajót. Mindig a férje alsóingét viselte ruhája alatt, ezért Szláva „Vovka kapitány”-nak hívta.

Apránként, nem éppen fájdalommentesen, hagyta magától elszakadni imádott fiát és engedte át nekem. Konfliktus nem volt köztünk. Tudtam, hogy nemsokára elköltöznék, és igyekeztem nem beleavatkozni jól szervezett háztartásába.

Sztálin röviddel halála előtt személyesen engedélyezte, hogy a Zeneszerző Szövetség szövetkezeti lakóházat építsen az Ogarjov utcában. Miután Szláva éppen akkor kapott Sztálin-díjat, belépett a szövetkezetbe, és a díj teljes összegét befizette egy lakásra. Mire összeházasodtunk, az építkezés is a befejezéséhez közeledett.

A villámgyors egybekelés ellenére sosem ért bennünket kellemetlen meglepetés. Minthogy szakmai téren még nem ismertük egymást, nem voltak illúzióink egymásról. Ellenkezőleg, ez a minden színpadi csillogástól mentes emberi kapcsolat mindkettőnk

jellemének legőszintébb és legkomolyabb vonásait hozta felszínre. Az egyetlen meglepetés az volt számomra, hogy kiderült, Szláva nagyszerű muzsikussá, számára pedig az, hogy én jól éneklek. De mindig az első benyomás maradt a legfontosabb. Nekem ő azt az embert jelentette, akinek ismeretségünk negyedik napján az asszonya lettem; neki pedig én az a nő voltam, aki előtt térdre borult.

Szakmailag külön életet éltünk, egymástól függetlenül. S ha mégis összehozott bennünket a véletlen ilyen ügyben, a dolgok távolról sem mentek olyan simán, mint a magánélethez. Mindketten túlzottan türelmetlenek és individualisták voltunk a magunk területén. Valószínűleg jobb is volt, hogy házasságunk első éveiben ritkán léptünk fel együtt. Én eljártam az ő koncertjeire, és a közönség soraiban hallgattam a játékát, ő meg eljött engem meghallgatni a Bolsojba.

Akkora megrázkódtatásként ért életemnek ez a hirtelen fordulata, hogy először, legalább egy hétig, még a házból is félttem kilépni. Nagyon boldogok voltunk ugyan, de engem még sokáig gyötört a Markkal szemben érzett büntudat.

Új szerepében, mint férj, Szláva iszonyúan mulatságos volt. Első nap a reggelihez kifogástalan öltönyben, nyakkendőben jelent meg. Rajtam pongyola volt.

- Hova készülsz ilyen embertelen korán?

- Sehova. Jöttem veled reggelizni.

- De miért vagy így kiöltözve?

Szofja Nyikolajevna és Veronika tágra nyílt szemmel nézte.

- Szergej Szergejevics Prokofjev sosem engedte meg magának, hogy slatrokban jelenjen meg az ebédlőasztalnál. Ezentúl nekem is az lesz reggel az első dolgom, hogy rendesen felöltözöm.

- Aha! És ezzel azt akarod mondani, hogy mi is gyömöszöljük magunkat fűzőbe kora reggel?

- Nem. A hölgyek úgy jelenhetnek meg, ahogy nekik tetszik.

Reggeli vége felé engedélyt kért, hogy levehesse a zakóját, mert melege lett. Másnap reggel megkérdezte, jöhetne-e nyakkendő nélkül az asztalhoz. Következő reggel ott ült az asztalnál alsóneműben – határtalan boldogságban.

Jogilag nem kellett elválnom Marktól, miután házasságunk sehol nem volt hivatalosan bejegyezve. A háború idején házasodtunk össze, amikor senki sem törődött az adminisztrációval, a háború után meg már mi nem foglalkoztunk a dologgal.

Így aztán Szlávával felkerekedtünk, és elmentünk az anyakönyvvezetőhöz. Akkor jártunk először együtt az utcán, borzalmas érzés volt. Mintha minden járókelő minket bámult volna, azt gondolva magában: „Nem szégyell ez a matróna kéz a kézben sétálni egy ilyen fiatal fiúval!” Rádásul Szláva olyan gyorsan ment, hogy én, aki méltóság-teljesen szoktam lépdelni, akár egy páva, szinte csak futva tudtam lépést tartani vele.

Az anyakönyvi hivatal a Puskin utcában volt, egy bizományi áruházal szemközt, egy udvar jobb sarkában, a szemétdomb szomszédságában. Nem tudom, ma hogy nézhet ki, de 1974-ben, amikor elhagytuk az országot, még éppen ilyen volt. Egy nyomorúságos kis emeleti szobában zajlott a házasságkötés, a válás, valamint a halotti bizonyítványok kiállítása.

Beléptünk a szobába. Az asztalnál terebélyes nő ült, egyenesen egy Babel-novellából: „Balról fikusz, jobbról kaktusz, középen Rozocska.” A falon természetesen Lenin- és Sztálin-kép. Minthogy egy kerületben volt a Bolsoj színházal, a Hivatal élt-halt a művészekért.

– Ó, Galina Pavlovna! Micsoda öröml! Hallottam a Bolsojban, egyszerűen imádom magát! Férjhez megy?

– Igen.

– Kérem, foglaljon helyet. Adja csak ide a személyi igazolványát, aranyoskám! Szlávának pedig hüvös, hivatalos hangon, nagyot sóhajtva – mintha azt mondaná: egyeseknek milyen szerencsájük van! – odaszólt:

– Kérem az ön személyjét is.

Írni kezdett, közben folyton ezt hajtogatta:

– Jaj, Galina Pavlovna, milyen csodálatosan énekel! Nem lehetne valahogy bejutni a következő előadására? Lássuk csak, ide azt írjuk, hogy „a házasfelek, Galina Pavlovna Visnyevszkaja és Msztyiszlav Leopoldovics Rotr... Roszr...” Te jó ég! Milyen bonyolult név! Elvtárs, mi az ön vezetékneve?

– Rosztropovics.

– Micsoda?

– Rosztropovics!

– Miféle név ez, Rasszupovics elvtárs? Itt a ragyogó alkalom: megváltoztathatja ezt a szerencsétlen nevet. Visnyevszkaja asszony mellett lehetne mondjuk – kicsintott is hozzá, úgy dalolta – Visnyevszkij elvtárs!

Szláva úgy kuporgott ott, mint akit roston sütögetnek.

– Köszönöm, de valahogy már megszoktam a nevemet.

– Gondolja meg! Később meg fogja bánni, hogy nem élt ezzel a lehetőséggel... Képzelse csak el, milyen pompásan hangzana!

A boldog napok közben egyszer csak kiderült, hogy egész Moszkvában köröznek. Új hódoló, Bulganyin, akiről teljesen megfeledkeztem, fel akart hívni a volt lakáson, és a szomszédoktól tudta meg, hogy elszöktem.

– Hova?

– Nem tudjuk.

A Bolsojban sem tudták, azóta még nem jártam bent. Bulganyin parancsot adott ki: találjanak meg. De hol keressenek? Szolgahada átfésülte a várost. Sehol semmi, a madárka elrepült. Aznap este, amikor Bulganyinhoz kellett volna mennem, végre otthon találták Markot, aki megmondta, hol vagyok. Maga a kulturális miniszter hívott fel.

– Galina Pavlovna, már mindenütt kerestük! Ma van Bulganyin elvtárs születésnapja. Fogadás lesz a vidéki nyaralójában, és Nyikolaj Alekszandrovics személyes kívánsága, hogy maga is közreműködjön egy kisebb hangversenyen. Fél óra múlva ott lesz az autó a kapuban.

Alig volt időm felöltözni és a frizurámat rendbe hozni.

Szlávának még el sem mondtam, hogy ez a vénség virágot küldött nekem Jugoszláviában. Biztosra vettem, hogy az egész ügynek magától vége lesz, mire Moszkvába visszatérek. Korántsem így történt.

Bulganyin nyaralója Zsavronkiban, a Nyikolina Gora felé vezető úton volt, ahol hatvanadik születésnapja tiszteletére rendezték a fogadást. Nem is jó szó erre a „fogadás” – az embernek önkéntelenül szépen megterített asztalt juttat az eszébe, pincéretet, fehér szalvétákat, talpas poharakat, általában csupa olyasmit, ami csak feszélyezi a mulatozni kívánókat. Nem, ez valódi hagyományos orosz tívornya volt, én éppen a tetőpontján érkeztem, minden a feje tetején állt. Szemmel láthatólag engem vártak. Maga Szerov, a KGB főnöke türelmetlenül nézegette az óráját a verandán. Az autóból lóha-

lálában a házba kísérték, és bevezettek ebbe a tisztas társaságba. Az ünnepektől örömtől ragyogó arccal kísért a mellette lévő székhez, és a jelenlevők sokatmondó pillantásaitól kísérve helyet foglaltam közte és Hruscsov között. Valami belső remegés fogott el, és ez az érzés egész este rám nehezedett.

Igen meghitt társaság gyűlt itt össze: a Politikai Bizottság tagjai családostul, egy-két marsall (köztük a híres Zsukov, akit Sztálin száműzött a háború után). Gyerekkorom óta ismertem képről ezeket a vezető embereket, de sosem láttam őket együtt „családi körben”, egész háznépükkel. Milyen különösek voltak számomra ebben a meghitt környezetben, szorosan egymás mellett, az étellel-itallal megrakott asztal körül! Hangosan, a hatalmasok jellegzetes modorában beszéltek, és rengeteget ittak. Valami természetellenes feszültség érződött rajtuk, mint amikor farkastalkák vezérei gyűlnek össze, ahol mindegyik iparkodik elkerülni azt, hogy a többiek észrevegyék a gyengeségeit. Ők lennének hát „Pártunk agya és szíve”? Csak ketten hiányoztak: Sztálin, akit immár „Isten nyugosztalt”, és Berija, akinek akkortájt tekerték ki a nyakát. Az összes többi bajtárs ott ült a helyén, és nekem alkalmam volt jól megnézni őket.

Mindegyiknek petyhüdt, fáradt arca volt, hangjuk egyformán nyers, modoruk közsőséges. Az általános ricsajt Kaganovics éles, rekedt hangja uralta, erős zsidó akcentusával. Még itt, maguk között is jelmondatokat szavaltak tósztt helyett: „Dicsőség a Kommunista Pártnak!” „Éljen a Szovjetunió!” És a megszokott otromba, leplezetlen hszelgés Bulganyinnak: „Bulganyin elvtárs, te vagy a koponya közöttünk!” – hajtogatták, mert tudták, hogy ezt szereti hallani.

A nők alacsonyok voltak és kövérek, többnyire feszengve hallgattak. Láthatólag mihamarabb szerettek volna elszabadulni innét, és hazatérni saját felségterületükre. Nem viseltek estélyi ruhát, még a frizurájukra sem adtak. Minden sikk, elegancia távol állt tőlük. Arcuk olyannyira jellegtelen volt, hogy ha valamelyikükkel másnap összefutok az utcán, nem ismerem meg. Férjeik nem mutatkoztak velük nyilvánosan, egyetlen hivatalos fogadáson sem találkoztam ezekkel a nőkkel.

Egyre-másra támadtak fel a közös szép emlékek:

– Nyikita, emlékszel...?

– Tudjátok, amikor a harmincas években...

A nők közül a legélénkebb – egy csúnya, férfias nő – odavisított az asztal túlsó végére Bulganyinnak:

– Emlékszel, Kolja, amikor megjelentél nálunk Turkesztánban egész fiatal tisztkorodban? Mondtam is Lazarnak: „Nézd csak, milyen jóképű!”

Hát igen, ez nyilván Kaganovics felesége.

– „...milyen intelligens fiatalember!” Mindig különösen kedves voltál nekünk, bizony! Te voltál a mi büszkeségünk.

Az asztal másik feléről a süket, fogatlan Vorosilov, ugatva:

– Emlékszel, micsoda nyalka huszár voltál?

Hirtelen eszembe jutott: ezek közül a vezetőfeleségek közül, akik csendben ülnek itt, jó páran éveket töltöttek Sztálin büntetőtáborában. Hát a férjek? Szabadon táncoltak ezalatt, miután beszolgáltatták a feleségüket, akiket aztán koholt vádak alapján szépen elítéltek. Nem védték meg őket, inkább odadobták, hogy mentseék a maguk bőrét, a disznókat! Most pedig, miután Sztálin meghalt, ezek a nők visszatértek a férjükhöz, és itt ülnek mellettük az asztalnál. Érdekes lett volna megtudni, mit gondolnak közben. Végignéztam rajtuk, megpróbáltam kitalálni, melyikük volt börtönben. Molotov, Kalinyin, Bugyonnij, Andrejev és Poszkrjobisev feleségét, továbbá a marsallok

feleségeit cionizmus vádjával tartóztatták le. Melyiküknek sikerült túlélnie mindezt, hogy ide visszatérhessen?

Uristen! Miért ülök itt és hallgatom ezt a sok cinikus hazugságot? Miért tűröm ezeket a jelentőségteljes pillantásokat? Gyűlölök itt mindenkit, és nem akarok a társaságukban lenni. Ez a vénség meg hogy merészel így bámulni? De hát eléggé tisztában voltam vele, hogy én itt csak a rabnő vagyok, akinek ő parancsol. Hiába is adnám a naivát – azzal itt nem lenne sikerem. És ez csak a kezdet! Ezt a szovjet cárt, aki itt ül mellettem, ráadásul ugyanúgy hívják, mint az utolsó orosz önkényuralkodót: Nyikolaj Alekszandrovics.

Behízelgő hang ütötte meg a fülemet:

– Hívtam otthon, de azt mondták, már nem lakik ott, elszökött.

– Nem elszökötem. Férjhez mentem.

– Valóban? Gratulálok. – Úgy tett, mint aki meg van lepve, pedig már nyilván utánanézték Szláva papírjainak.

– Köszönöm.

– És kihez ment hozzá?

– A férjem Msztyiszlav Leopoldovics Rosztropovics, gordonkaművész.

Büszkén mondtam végig a nevét, és akármilyen feldúlt állapotban voltam is, hibátlanul sikerült, amire még később is sokáig képtelen voltam.

Felemeltem a fejem, és pillantásom egy rám meredő szempárba ütközött. Zsukov volt az. Nem messze ült tőlem, nyilván már hosszabb ideje figyelt. Középkorú volt, testes, tábormoki egyenruhát viselt, rendjelek nélkül. Erőteltjes arca volt, időtlenül előreugró álla. Az egyetlen volt, aki nem szólt egy szót sem egész este, végig nem hallottam a hangját. Csak ült, és a többieket szemlélte csendben, elgondolkodva... (Volt mire visszagondolnia, bőven!) Egyszer csak felugrott a székről, elkapott, és a szoba közepére vonszolt, hogy ruszskáját táncoljunk. Még hozzá hogyan! Tüzesen, féktelelenül táncolt, egyetlen mosoly nélkül. Mindent megtettem, de hiába próbálkoztam bármivel, ő egyre csak maga elé nézett, mintha valamit – valakit? – a földre akarna tiporni nehéz csizmájával. Akkor értettem meg, hogy az orosz nemcsak örömeiben táncol – dühében is.

Másnap reggel valaki becsengetett a lakásunkba, Szofja Nyikolajevna nyitott ajtót. Egy tagbaszakadt fiatal ezredes állt ott egy hatalmas csokorral, és szalutált, mintha seregszemlén volna.

– Galina Pavlovnát kereselem.

Hangja megremegtette a falakat, és az összes szomszéd a folyosóra szaladt, mintegy parancsszóra. Szofja Nyikolajevna rettenetesen izgatott lett.

– Még alszik. Ki maga?

– Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyin kívánságára át kell adnom ezt a virágot Galina Pavlovnának.

A kezébe nyomta a csokrot. Olyan nehéz volt, hogy szegény szinte összerogyott a súlya alatt. A férfi épp hogy el tudta kapni.

– Hát... mondja meg neki, hogy köszönjük.

Így indultak mézesheteink Szlávával.

Estefelé telefonon kerestek a Kremlből.

– Halló, Gálja! Itt Nyikolaj Alekszandrovics.

Tisztában voltam a helyzet súlyosságával, mégis könnyed, semleges hangot ütöttem meg.

– Üdvözlöm, Nyikolaj Alekszandrovics! Csodálatos a virágl! Köszönöm szépen!
 – Én tartozom köszönettel magának. Nagyon örültem, hogy eljött tegnap este. Velem vacsorázna máma? A városban leszek.

Úgy beszélt hozzám, mintha a férjem a világon sem volna. Igyekeztem a csevegő modort fenntartani, de a vonal másik végén a hang komoly volt és kérlelhetetlen. Nem volt szándékában hangnemet váltani.

Erre dadogni kezdtem.

– Este próbám van a színházban. Nem lesz egyhamar vége.

– Semmi baj. Majd megvárom.

Tökéletes naivságot színlelve beleegyeztem:

– Ez igazán pompás! Köszönöm szépen, akkor hát ott leszünk.

Hosszú csend a vonal túlsó végén... Aztán:

– Odaküldök egy autót.

Aznap este három fekete ZIL limuzin gördült be szűk kis utcánkba. Az elsőben és a harmadikban a testőrök, a középsőben pedig új pártfogónk személyesen. Megjelenésével is demonstrálni akarta, hogy ő mozgatja a sakkfigurákat, hogy az ügy komoly, vele nem lehet packázni. A házak ablakai megteltek leskelődőkkel. Micsoda megtiszteltetés az utcánknak! A kormányfő, személyesen!

Ettől kezdve naponta jöttek a meghívások, hol a nyaralójába, hol meg a moszkvai lakásába. És ami ezzel együtt járt: a véget nem érő ivászatok. Nyikolaj Alekszandrovics sokat ivott, és Szlávát is egyfolytában itatta, habár Szláva rábeszélés nélkül, magától is ivott volna – dühében.

Ha már mindketten becsúptek, a vénember rám bámult, mint egy bika, és ilyeneket mondott Szlávának:

– Hát igen, megelőzőt...

– Úgy tűnik.

– És tényleg szereti?

– Nagyon, Nyikolaj Alekszandrovics.

– Az nem lehet. Őszintén, hogy a csudába tudná maga szeretni? Hiszen még gyerekl! Tudja maga egyáltalán, mi a szerelem? Nem, én szeretem őt – ő az én hattyúdalom. Na de jó, legyen. Várjunk. Én tudok várni – volt alkalmam megtanulni.

Én ott ültem köztük, és hallgattam az egészet. Nem vett róla tudomást, hogy Szlávának bármiféle joga lenne hozzám. Minden ivászat végén azt hajtogatta a férjemnek, mennyire szeret engem, és mindent megadna nekem, amit csak kívánok.

– De nincs szükségünk semmire.

– Hogyhogy nincs? Micsoda büszkeség! A szárnysegédem azt állítja, hogy társbérletben laknak. Miért?

– Az anyámmal élünk, Nyikolaj Alekszandrovics, de hamarosan elkészül a szövetségi lakásom az Ogarjov utcában.

– Vagyis fizetett azért a lakásért? Honnan volt rá pénze?

– Amikor a Sztálin-díjat kaptam, annak teljes összegét erre fizettem be.

– De hát minek fizetnének ennyit? Én adok maguknak lakást ingyen, ahol akarják, amilyen csak tetszik!

– Nem, köszönöm, Nyikolaj Alekszandrovics, de valahogy már hozzászoktam a gondolathoz, hogy a lakásom a saját tulajdonom lesz.

– Na tessék! Magántulajdon! Aztán egyszer csak volt – nincs!

– Ma már más időket élünk, Nyikolaj Alekszandrovics.

– Bárcsak hamarabb a kezem közé került volna Á, dehogya, csak tréfáltam...

Azt hiszem, Nyikolaj Alekszandrovics gyakran visszasírta a régi szép időket, ahogy becsúfván rám nézett, és Berija kalandjairól kezdett mesélni. Hogy hogyan gyalázott meg fiatal lányokat, és hogy miután lelőtték, találtak nála egy listát több mint száz nő nevével, akiket titkosrendőrségi ügynökei a parancsára „szállítottak” neki. Az ügynökök egyszerűen lesben álltak az utcán, betuszkolták a nőt egy kocsiába, és elvitték a főnöküknek, hogy kéjvágyát kielégítsék. Később az egészből nem arra emlékeztünk, hogy méltó jutalmát nyerte el, amikor lelőtték, hanem arra, hogy bár gazember volt, mégis húsz évig lehetett a kormány tagja, és cinkostársai azóta is a helyükön vannak, a rendszer szolgálatában. A mi szemünkben Bulganyin Sztálin utóda volt, akinek sötét árnya még valamennyiünk feje felett ott lebegett.

A kormányban a sok kőkemény, durva arc közül kirítt Bulganyin intellektuális külsejével és finom, kellemes modorával. Szakasztott olyan volt, mint egy nyugalmazott tábornok a régi rendszerből, s engem mindenáron igyekezett meggyőzni arról, hogy igazi felvilágosult uralkodó, akárcsak II. Miklós. Egyfolytában azt bizonygatta, hogy semmitől sem kell tartanom azért, hogy hozzá járok. Az is lehet, hogy valóban szerelmes volt belém.

Mindig azt mondta Szlávának:

– Nem szabad haragudnia azért, hogy olyan gyakran hívom ide a feleségét. Hadd rajongjak érte! Maga még fiatal, az egész élet nyitva maga előtt; én már csak egy vénember vagyok.

Szlávát ugyan teljesen beteggé tette, hogy kénytelen volt ezt az ömlengést hallgatni, olykor mégis szinte megsajnálta ezt az embert. Ilyenkor otthon azt mondta:

– Tudod, voltaképp nagyon kedves ember. De miért kell udvarolnia neked? Csak ez ne volna, amúgy akár a barátja is lennék.

– Van is neki szüksége a te barátságodra! Már rég kitekerte volna a nyakadat, ha tehetné.

S valóban, Bulganyin sehogyan sem akart beletörődni, hogy elhappoltak az orra elől. És még hozzá ki? „Egy gyerek”, ahogy Szlávát nevezte. Szláva ezt ki nem állhatta, annyira, hogy ilyenkor bosszúból a háta mögött „pattogatott kukoricá”-nak nevezte a kormányfőt. (Ebben az időben tört ki Hruscsovon a kukoricaőrület: ha az országot egyik végétől a másikig bevetjük tengerivel, egyszerűen szárba szökken a kommunizmus.)

Kezdetben játék volt az egész, és Szlávának tetszett, hogy övé a nyertes szerepe ebben a nemes versenyben. De hamarosan kezdte kínosan érezni magát. Az utcán szinte gratuláltak neki ismerősei. Egy olyan országban, ahol már minden lesüllyedt a szolgalelkű talpnyalás és a hazugság mocsarába, még egy ilyen helyzet is elérhetetlen magaslatokra emeli az embert. A rendszer szürke közkatónája egy csapásra személyiség lesz. A legnagyobb őszinteséggel hirtelen sosem látott (nyilván sosem volt) nagyszerű tulajdonságokat kezdenek felfedezni az illetőben. Senki nem ítéli el, mindenki irigyli és csodálja. Az ismeretségét keresik, hízelegnek, törleszkednek – miért? Hogy a segítségével kinevezéshez, lakáshoz vagy egyszerűen – a várakozólistát megúszva – telefonhoz jussanak.

Egyik este, amikor hazaértünk Bulganyin szokásos ivászatáról, Szláva veszekedni kezdett.

– Torkig vagyok az egészszell Nem bírom tovább, ahogya az a vén trottya bámul téged.

Nem megyek oda többet! Neked nyilván imponál, hogy ez az újdonsült cár udvarol neked. Nem veszed észre, hogy nekem ez milyen megalázó?

Elsírtam magam.

- Mit tegyek, ha nem hajlandó megérteni? Nem küldhetem el a fenébe! Holnap, ha idejön az autó, tessék, nézd csak meg, mi lesz, ha nem szállsz be.

Szláva azonmód alsóruhában felmászott az ablakba.

- Ha így állunk, most rögtön kiugrom!

Be volt csípve, így elfelejtette, hogy mindössze négy métert „zuhanna”.

Szofja Nyikolajevna berontott a szobába, és megragadta az egyik lábát, Veronika a másikat, én meg hisztérikusan sikoltozni kezdtem:

- Állj meg, te örült! Most akarsz kiugrani? Terhes vagyok! Mi lesz velem?

Így jelentettem be a férjemnek, hogy gyerekünk lesz.

Mintha valami szél fújta volna le az ablakpárkányról, be a szobába. Már is mellettem állt, boldogan.

- Tényleg? Na ne, komolyan? Miért nem szóltál?

Csorogtak a könnyeim.

- Mert me... meg akartalak le... lepni.

Szláva első dolga az volt, hogy elővette Shakespeare szonettjeit, és óriási hévvel kezdte felolvasni őket, hogy egyetlen percet se veszítsünk, engem egyszerűen csupa magasztos gondolat töltson el, hogy biztosan különleges és gyönyörű legyen, ami „odabent” létrejön. Ettől kezdve a könyv mindig ott volt az éjjeliszekrényünkön, és mint ahogy a hím csalogány ad szerenádot a párjának, amíg az a kicsinyeket költi, úgy olvasta fel nekem a férjem esténként ezeket a gyönyörű szonetteket.

Elhatároztuk, hogy fokozatosan felszámoljuk különös kapcsolatunkat Bulgaryinnal. Csak az volt a kérdés, hogyan fogjunk hozzá. Nem volt tanácsos halálos ellenséget szerezni magunknak. Igyekeztem csökkenteni a meghívások számát, fáradtságra vagy zsúfolt színházi elfoglaltságomra hivatkozva, de Bulgaryin átlátott a szitán, és attól kezdve a Kulturális Minisztérium bevonásával intézte el, hogy meghívjanak a Kremlbe, az ottani fogadásokon énekelni, ahol ugyebár az embernek a házastársa nélkül illett megjelennie.

Elsőször rendszerint egy hivatalnok hívott fel a minisztériumból.

- Galina Pavlovna, ma este fogadás lesz a Kremlben, azt kérik, hogy maga énekeljen.

- Próbám van a színházban.

- Arról ki fogjuk kérni.

- Indisponált vagyok.

A következő hívás magától a kulturális minisztertől szokott jönni.

- Galina Pavlovna, ma este énekelnie kell a Kremlben!

- Nem vagyok jól, és három nap múlva előadásom van.

- Elintézem, hogy kikérjük arról az előadásról.

- Akkor sem énekelhetek. Fáradt vagyok.

Sehogy sem akarták megérteni, hogy fáradt vagyok. Szerintük ilyen nagy megtiszteltéstől még egy halott is felkelne a sírjából, hogy dalolhasson.

Végül felhív maga a kormányfő:

- Gálja, én kérem, hogy jöjjön el a fogadásra!

- Nyikolaj Alekszandrovics, nem szeretek fogadásokon énekelni.

- Jöjjön el, látni akarom.

Egy nap végül elegendő lett az egész komédiából, és nem tudtam tovább türtőztetni magam. Ott álltam a társbérlet közös előszobájában, és őrjöngve üvöltöttem a telefonba:

– Minek szórakozik velünk? Naponta többször idetelefonál, mintha nem értené, hogy nem mehetünk oda. Elegendő van a pletykából. Nem akarok a maga fogadásain énekelni! Hogy miért? Mert undorodom az egésztől! Nem akarom látni, hogy csámcsognak egytől egyig, miközben énekelek. Jusson már el az agyáig, hogy ez nekem megalázó! Lehet, hogy maga szerint hatalmas megtiszteltetésnek kéne éreznem, de egyszer s mindenkorra kérem, kíméljen meg ettől a dicsőségtől. Ez minden. Viszont-hallásra!

Pár perc múlva visszahívott.

– Gálja, bocsásson meg! Nyugodjon meg. Szeretném, ha eljönne hozzám holnap este Szlávával vacsorázni. Találkoznom kell magával.

Mit tehetünk? Megint csak elmentünk, kezdődött minden előről, úgy éreztük, sosem lesz vége. Jól mondja Gribojedov *Az ész bajjal jár* című darabjában: „Ovj meg minket a legfőbb csapástól, a hatalmasok haragjától és a hatalmasok kegyeitől!” Mindenestre ettől kezdve nem kellett több kormányfogadáson énekelnem. Nevem nem szerepelt többé ama köztiszteltetnek örvendő pojják listáján, akiknek bohóctréfákkal kellett mulattatniuk elázott vezérkarunkat. Bulganyin mentett meg ettől, akárcsak Vaszilij Ivanovicstól, KGB-s „főnököm”-től.

Egyik reggel telefonon keresett egy ismerős hang.

– Halló, Galina Pavlovna! Itt Vaszilij Ivanovics. Már olyan régen beszélgettünk!
– Sem időm, sem kedvem nincs magával beszélgetni. Sietek a színházba! – és letettem a kagylót.

Aznap este Bulganyinnál vacsoráztunk, elhatároztam, hogy panaszt teszek nála.

– Nyikolaj Alekszandrovics, engem zaklat a KGB.
– Mi folyik itt? Mit akarnak magától? – és elvörösödött.
– Azt akarják, hogy jelentéseket írjak nekik.
– Micsoda? Meg vannak ezek örülve? – Rákiáltott a szárnysegédjére: – Fegyke! Kapcsold Vanyka Szerovot! Ó, a disznók!

Átment a másik szobába, ott vette fel a telefont, és a beszélgetés foszlányaiból megállapíthattuk, mekkora fejmosást kapott a KGB-főnök.

Nemsokára visszajött.

– Ne aggódjon! Soha többé nem fogják *onnan* keresni. Szavamat adom rá.

És valóban abbamaradt a dolog. Éppen akkor, abban az állapotban, életfontosságú volt számomra az ilyenfajta segítség. Később már elértem, hogy a magam erejéből megvédjem magamat. És minthogy közismertek voltak „magas összeköttetésem”, mindenki óvatosabb volt velem kapcsolatban. Csak próbáljanak az ilyen Vaszilij Ivanovicsok egy ujjal is hozzám érni!

Decemberben, közvetlenül újév, 1956 előtt beköltöztünk új otthonunkba. Noha mindketten már közismert művészek voltunk Szlávával, életünkben most először volt saját lakásunk, ahol magunkra csukhattuk az ajtót. Négy nagy szoba, fürdőszoba, konyha – mind csak a miénk! Mi, akik megszoktuk, hogy egyetlen szobába összezsúfolva éljünk, úgy barangoltunk itt, mint egy erdőben, egymást keresve. A szó szoros értelmében semmink sem volt, se bútorunk, se edényeink. Még aznap elmentem egy üzletbe, és vettem néhány kést, villát, törülközőt, lepedőt meg tányérokat. Lakás-

szentelőnket a földön ülve tartottuk, merthogy sem asztalunk, sem székünk nem volt. Így indult független családi életünk.

Abban az időben nehéz volt bútorhoz jutni: az üzletek üresek voltak; fel kellett iratkozni egy listára és hónapokat várni. Szláva csúszópénzt adott valakinek, így tudtunk ebédlőbútort venni, és mámorosan boldogok voltunk, amikor végre a saját asztalunknál chettünk. Régi házvezetőnőm, Rimma újból elszegődött hozzám.

De korai volt az örömünk. A tény, hogy saját lakásba költöztünk, amit rendesen megfizettünk, nem jelentett semmit. Letelepdedési engedélyt kellett kérnünk. A Szovjetunióban minden egyén hivatalosan maximum 8 m² lakóterületre jogosult. Mi viszont csak ketten voltunk, miután a házvezetőnő nem számított.

Persze, a hasamat is belekalkulálva tulajdonképpen hárman voltunk. Így is a legjobb esetben 24 m²-re volt jogunk – a lakásunk pedig 90 m² volt.

Szláva elment a kerületi tanácsba és a Moszkvai Városi Tanács lakásügyi osztályára, de nem akarták megadni az engedélyt. Négy szoba, mindössze két embernek – kizárt dolog!

– De hiszen én kifizettem ezt a lakást!

– Hát miért kellett magának ilyen nagy lakást igényelnie?

– Mert akkor még agglegény voltam, és nem tudhattam, lesznek-e majd gyerekeim. Láthatja, nekem lett igazam: a feleségem teherben van, három hónap múlva itt a gyerek. Az is lehet, hogy ikrek lesznek, és ez jövőre is megismétlődhet...

De a Rosztropovics nemzetség ilyen arányú megszaporodásának szép reménye senkit nem győzött meg. Nem adtak lakhatási engedélyt, azt akarták, hogy cseréljük el a lakásunkat ugyanabban a házban egy kétszobásra. Fogalmam sincs, hogy végződött volna az egész kalamajka, de ekkor eljött az új év, 1956. Meghívást kaptunk a Kremlbe, de az állapotomra való tekintettel úgy döntöttünk, hogy otthon maradunk. Éjfélkor boldog új évet kívántunk egymásnak, és lefeküdtünk aludni. Hajnali kettőkor csöngett a telefon. Bulganyin volt az.

– Boldog új évet, Gáljal Felugorhatok, hogy kifejezzem újévi jókívánságaimat?

– Hát hogyné. Nagyon fogunk örülni.

Szlávával gyorsan felöltöztünk, és fogadtuk a vendéget. Egyenesen a Kremlből jött, és az egész házban óriási pánikot keltett. A liftes nő majdnem rosszul lett ijedtében, és később még sokáig mesélte, hogy is volt, amikor megjelent maga a „nagyfőnök”. Testőrei egész éjjel az udvarban parkoló autókban vártak, az ügyeletes tábornok pedig az ajtónk előtt ült a lépcsőfordulóban. Az volt a dolga, hogy az államfő mindenkori ajtaját őrizze, így szegénynek órákon át kellett a földön ülnie. Valahogy mégsem jutott eszembe kivinni neki egy széket.

Másnap az egész házat bejárta a hír, hogy Bulganyin személyesen Rosztropovicsék lakásában töltötte a szilvesztert. Micsoda jelentős emberek voltunk! És milyen szerencse, hogy épp ebben a házban laktunk! A sok fecsegés következménye az lett, hogy másnap meglátogattak a Moszkvai Városi Tanácstól, és – szinte ezüsttálcán – átnyújtották a lakhatási engedélyt, gratuláltak új otthonunkhoz, és hozzátették:

– Semmire ne legyen többé gondjuk! Ha bármire szükségük van, csak forduljanak hozzánk! Állunk rendelkezésükre!

(Galina Visnyevszkaja GALINA című emlékirata, melynek egy fejezetét adjuk közre, 1984-ben jelent meg Londomban a Hodder & Stoughton kiadónál.)